

sia, Hangosta Utsjoelle" (Kulmanen, Sanomalehtimies 12.12.88). Ja niin edelleen. Nämä eivät vain "kuulosta ärsyttävän porvalliselta linjanvedolta", niin kuin Hellman sanoo (177); ne ovat sitä.

Erisuuntaisten ohjelmapiolittisten tendenssien pluralistinen sovitus julkisen palvelun eetoksessa tuottaa ideologista kansallista diskurssia — sen kustannuksella, että se tietenkin jättää ratkaisematta kiintoisan ja haasteellisen kysymyksen paternalismin ja populismin ylittämisen mahdollisuudesta. On selvää — niin kuin edellä osoitin — ettei viestintäpoliittiselle yhtälölle ole kolmatta ratkaisua markkinaperusteisen ajattelun pohjalta (pluralismi paternalismin ja populismin kokteilina ei ole kolmas itsenäinen ratkaisu). Markkina-ajattelussa joukkoviestintä nähdään viestimien ja yleisöjen väliseksi, viestimistä lähteväksi ja yhteisöihin päätyväksi yksisuuntaiseksi kommunikaatiosuhteeksi (johon tietysti voi liittyä erilaisia epäsuoria palautekanavia). Paternalismin ja populismin rinnalle saadaan kolmas itsenäinen, yhden ja saman viestintäpoliittisen yhtälöryhmän ratkaisu vain luopumalla yksisuuntaisesta viestintämallista (koskipa se sitten valtion monopolisoimia tai yksityisen elinkeinonharjoituksen hallittomia jakelumarkkinoita) sellaisen ajatuksen hyväksi, joka näkee joukkoviestinnän kaksi- tai monisuuntaiseksi kommunikaatiosuhteeksi. Ajatuksen alkeita voi opiskella tutkimalla esimerkiksi Brechtin puhetta "Der Rundfunk als Kommunikations-apparat" radion funktiosta vuodelta 1932 (koottujen teosten osa 18, s. 127-134) — mutta osoituksena ja varoituksena siitä, miten vaikeaa se onkaan, olkoon puheen suomennos Kantti-lehdessä (nro 4, 1988). Se antoi puheen ratkaisevan kohdan "Der Rundfunk ist aus einem Distributionsapparat in einen Kommunikations-apparat zu verwandeln. Der Rundfunk wäre der denkbar grossartigste Kommunikations-apparat des öffentlichen Lebens, ein ungeheures Kanalsystem, das heisst, er wäre es, wenn er es verstünde, nicht nur auszusenden, sondern auch zu empfangen, also den Zuhörer nicht nur hören, sondern auch sprechen zu machen und ihn nicht zu isolieren, sondern ihn in Beziehung zu setzen" korostetulle osalle suomennoksen "...vaan häneen [kuuntelijaan] on luotava suhde", sen sijaan, että radion yhteyksiä solmivan kyvyn täysin oivaltaen olisi suomentanut "...vaan hänet on asetettava suhteeseen", ei siis radioon, vaan julkisen elämän kaikenlaisiin instanssiin.

Kauko Pietilä

Kulttuuri luo kunnan kansalaisen

MUCHEMBLED, Robert: Popular Culture and Elite Culture in France 1400-1750. Louisiana State University Press. Baton Rouge and London, 1985. 326 s.

PROJEKT Ideologie-Theorie: Der innere Staat des Bürgertums. Studien zur Erstehung bürgerlicher Hege- monie-Apparate im 17. und 18. Jahrhundert. Argument-Sonderband AS 111. West-Berlin, 1987. 158 s.

Molempien kirjojen aiheena ovat kulttuuriin ja ideologiaan sisältyvät valta- ja alistussuhteet. Kiinnostavia kirjat ovat siksi, että niissä aihetta käsitellään konkreettisen historiallisen materiaalin valossa.

Robert Muchembledin teos ilmestyi Ranskassa 1978 ja se on ehditty kääntää ja ennen käsillä olevaa englanninnosta saksaksi vuonna 1982. Teos jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä tarkastellaan 14. ja 15. vuosisadan kansankulttuuria, sen taustalla ollutta fyysistä turvattomuutta ja erilaisia tapoja koettaa vastata tähän turvattomuuteen kuten perhesiteitä, tapoja, rituaaleja ja juhlia. Kirjan toisessa osassa käsitellään sitä, miten 1500-luvun puolestavälistä lähtien tämä vanha kulttuuri jää yhä enemmän "eliittikulttuurin" jalkoihin. Vastauskonpuhdistus, absolutistinen valtio ja etuoikeutetut ryhmät loivat Muchembledin mukaan uudenlaisen yhteiskunnan ja kulttuurin, joka kumosi pitkälti paikalliset kulttuurierot ja loi kuuliaisuudelle, työlle ja uskonnolle perustuvan vertikaalisen järjestyksen. Kirjoittaja tarkastelee myös noitavainoja tämän prosessin sivutuotteena: uudenlaista yhteiskunnallista identiteettiä tuotettiin asettamalla uuden järjestyksen negatiiviseksi vastakohdaksi kuvitteellisen yhtenäisyyden omaava, tuhattava vastakulttuuri. Uuden "massakulttuurin" muodostuminen — uskonnollisten kuva-aiheiden, halvan kirjallisuuden ym. leviäminen — edustaa kirjoittajan mukaan tämän kokonaisuuden myöhempää vaihetta.

Kirja on aineistoltaan — joka osin on tekijän itsensä keräämää — hyvin runsas. Aineiston työstämisessä esiintyy kuitenkin eräitä ongelmia. Näistä ensimmäinen koskee Muchembledin käsitystä kansankulttuurista, jonka hän haluaa "rehabilitoida" ja "ymmärtää sen omilla ehdoilla" (3). Hänen mukaansa kansankulttuurin "perimmäinen funktio" oli auttaa "adaptoitumisessa" turvattomaan maailmaan (313). Esimerkiksi juhlien "perimmäinen funktio oli vähentää jännitteitä" (49). Vastaavasti näitä käytäntöjä toteuttavia ihmisiä Muchembled tarkastelee sisäiseen viettitasapainoon pyrkivinä olioina, joille juhlat olivat "emootioiden purkamista" (49) ja kuolemaan liittyvät maagiset uskomukset tapa säilyttää "henkinen tasapaino" (65). Tällainen reduktionistinen,

vietitasapainon säilyttämistä korostuva lähestymistapa tekee kuitenkin vaikeaksi nähdä juuri niitä kulttuurisia merkityksiä, joita toimivat ihmiset käyttätoihinsä liittivät (ks. lähemmin Stuart Clark: *French Historians and Early Modern Popular Culture. Past & Present* 100/1983).

Toinen keskeinen ongelma kirjassa on Muchemblem-din tapa hahmottaa kansankulttuurin ja eliittikulttuurin välinen suhde. Vastauskonpuhdistukseen ja absolutistisen valtion syntyyn saakka eliittikulttuuri loistaa poissaolollaan. Myöhemmin sitävastoin eliittikulttuuri – jonka syntyä tai kehitystä kirjoittaja ei lähemmin tarkastele – alistaa kansankulttuurin lähes jäännökseksi. Muchemblemille nämä kaksi kulttuuria ovat toisilleen vastakkaisia ja vihamielisiä kiinteitä entiteettejä. Eliitin oma kehittyminen ja yhtenäistyminen, uudenlaisen eliittikulttuurin synty ja tämän muunlaiset kuin 'alistavat' tai 'vääristävät' suhteet kansankulttuuriin jäävät avoimiksi kysymyksiksi. Lyhyesti: teoksesta uupuu tietoinen hegemonisten prosessien tarkastelu.

Tässä suhteessa PIT:n artikkelikokoelma edustaa selvää tieteellistä edistymistä. Kirjan aiheena on porvarillisten hegemoniakoneistojen synty 1600- ja 1700-luvuilla. Peter Jehle ja Ruedi Graf tarkastelevat teatterin kehitystä Ranskassa ja saksankielisellä kielialueella. Teemoina ovat teatterin uudenlainen tilamuoto (kiinteä näyttämö ja siihen kohdistettu katsomo julkisen torin tms. asemesta), 'katsojan' muodostuminen hälisevän ja kommentoivan yleisöjoukon sijaan, näyttelijöiden ryhtyminen kirjallisen tekstin tulkitsijoiksi ja kaikkiin näihin prosesseihin liittyvät uudenlaiset subjektimuodot niin esiintyjillä kuin katsojillakin. Olennaisen ulottuvuuden muodostaa teatterin kirjallistuminen: kirjallinen teksti ja kirjailija sen tuottajana saavat aivan uudenlaisen aseman. Tämä kirjallistuminen liittyy teatterin luontevasti osaksi homogenisoitavaa ja valtion kiinnittynyttä kulttuurikenttää, ts. se muodostuu hegemoniakoneistoksi. Ranskassa kulttuurin johtavaksi instituutioksi muodostui akatemia. Se valvoi ja yhtenäisti teksteissä käytettyä kieltä, asetti taiteellisia kriteerejä luomalla ja ylläpitämällä traditiota, jonka luovaa soveltamista se tietenkin itse valvoi. Teoreettisesti tärkeänä kehittelynä on syytä nostaa erityisesti esiin historiallisen analyysin pohjalta nouseva Peter Bürgerin "kirjallisuussuhteita" koskevien ajatusten kritiikki ja edelleenkehittäminen (37-39).

Michael Reiterin aiheena on moraalinen subjekti-konstituutio saksalaisessa pietismissä. Hän näkee pietismin kunnianhimoisena projektina sovittaa yhteen absolutistisen valtionhallinnon, isännöyssi-suhteisiin nojaavan maaseudun ja porvarillisen liuke-elämän keskenään ristiriitaiset suhteet. (65) Tämän projektin pietismi pyrki toteuttamaan ottamalla vastuun uskonnollis-moraalisesta subjekti-konstituutiosta. Kirkko muodostuu näin

pedagogiseksi instituutioksi, joka opettaa sivuuttamaan ihmisten varallisuuserot sekä ristiriidat ja rakastamaan muissa ihmisissä juuri abstraktia 'ihmistä', asiaa, joka tekee ihmisistä tasa-arvoisia jumalan edessä. (92) Samoin kuin teatteria ja kirjallistumista koskevissa edeltävissä artikkeleissa myös Reiter kiinnittää paljon huomiota moraalisia subjekteja tuottavien konkreettisten – ja kamppailujen kohteena olevien – käytäntöjen analysointiin.

Moraalin ja politiikan suhteet ovat aiheena Herbert Boschin jakobiinista diskurssia käsittelevässä tutkimuksessa. Bosch analysoi siinä Robespierren ja muiden jakobiinien keskeisiä puheita, heidän tapansa työstää merkityksiä, jotka ohjaavat ihmisten toimintaa tietyssä historiallisessa tilanteessa. Keväällä 1793 Ranskan vallankumous oli vaakalaudalla. Lähes kaikki Euroopan monarkiat olivat Louis XVI:n teloituksen jälkeen sodassa Ranskaa vastaan. Vallankumousta repivät myös sisäiset ristiriidat. Jakobinismi pyrki ratkaisemaan nämä tasavaltalaisen porvariston ja vallankumouksellisten kansanjoukkojen ristiriidat ja yhdistämään osapuolet maata uhkaavan vaaran edessä. Bosch tarkastelee miten jakobinistisessa diskurssissa osapuolten väliset intressiristiriidat muunnetaan moraalisiksi, arvoja ja näistä ennakkakka 'oikeudenmukaisuutta' koskeviksi kysymyksiksi. Ne puolestaan jäsennetään vanhaa järjestelmää kohtaan tunnetun vastustuksen käyttövoimakseen organisoivalla dualistisella merkikijällä: oikeudenmukaisuus versus tyrannia, tasavalta versus monarkia, Ranska versus ulkoiset viholliset, vallankumous versus Ancien Régime jne. Bosch liittyy mielenkiintoisesti – Soboulin ja Furet'n kantoja kritikoiden – jakobinistisen terrorin eräänlaisena sivuvarustuksena tähän poliittisen diskurssin moralisoitumiseen. Robespierren mukaan "kansalaisyhteiskunnan (société civile) ainoa perusta on moraalinen. Kaikki meitä vastustavat yhteenliittymät perustuvat rikokselle." Niinpä hänen mukaansa "terrori ei ole muuta kuin täsmällistä, ankaraa ja taipumatonta oikeudenmukaisuutta; se on siten hyveen ilmentymä."

Poliittisella diskurssilla on kuitenkin ehtonsa ja rajansa. Sotilaallinen uhka oli jakobiinisen diskurssin toimivuuden edellytys. Sotilaallisen tilanteen kohentuminen lisäsi poliittista liikkumavaraa. Selvemmin porvarilliset, tasavaltalaiset vaihtoehdot tulivat poliittisesti mahdolliseksi ja jakobinistit syöstiin vallasta kesällä 1794.

Ranskan vallankumouksen 200-vuotisjuhlat ovat käsitteellisesti. Boschin artikkeli kirjan muiden tekstien kanssa auttavat menneisyyttä tutkiessaan hahmottamaan nykyisten vapautumispyrkimysten ehtoja ja edellytyksiä. Bastiljin linnoituksen valtauksen sijasta on opittava liikkumaan kulttuurisen ja ideologisen ristiriitaisessa tilassa.

Juha Koivisto